

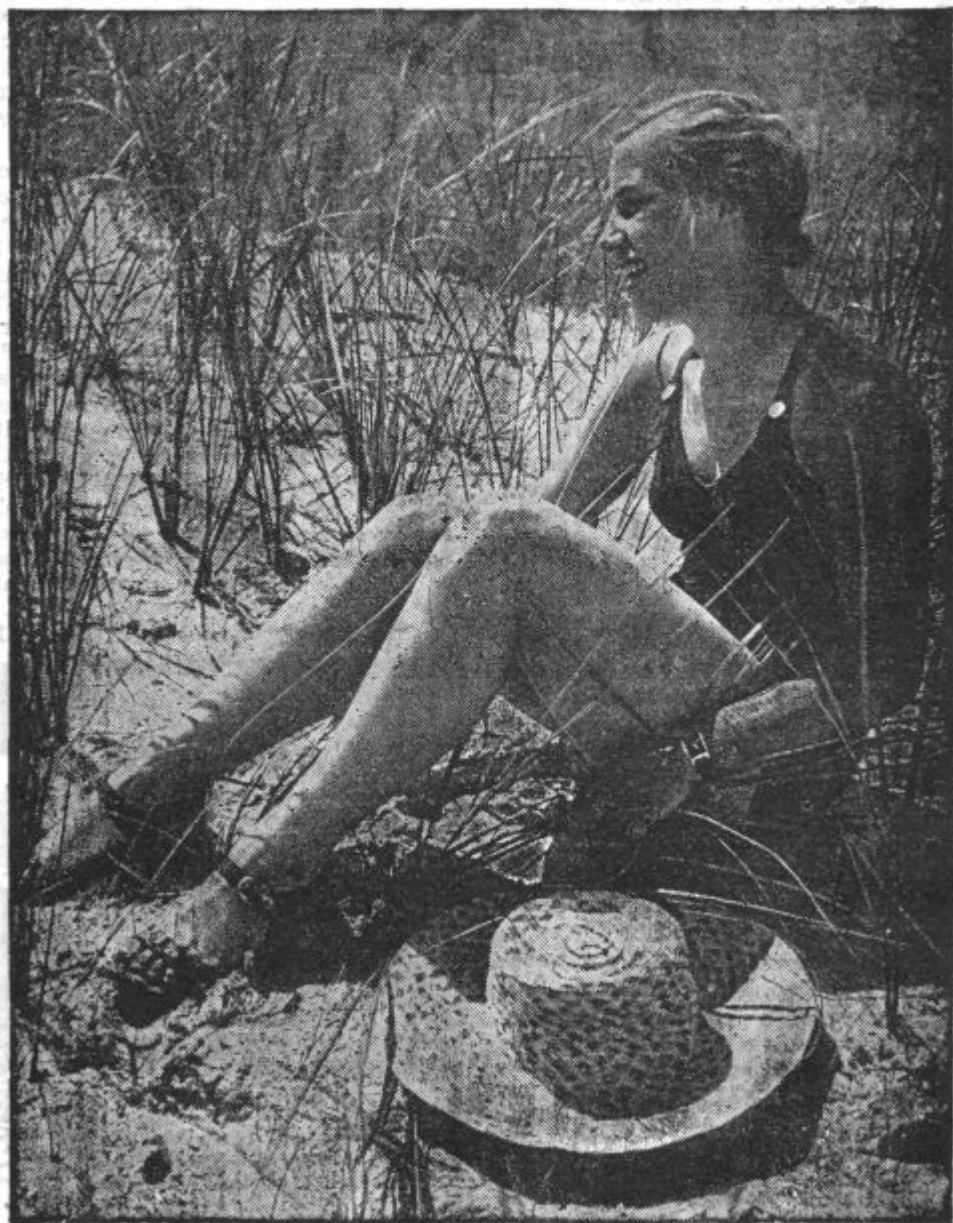
ŽIVLJENJE IN SVET

TEDENSKA REVIIJA — PRILOGA PONEDELJSKEGA JUTRA

ST. 6.

V LJUBLJANI, 7. AVGUSTA 1937.

KNJIGA 22

»VAROVALCI« V ČLOVEŠKEM ORGANIZMU

Clovek je neprestano od rojstva do smrti odvisen od najrazličnejših življenjskih pogojev. Vročina in mraz, veter in sonce vplivajo nanj. Ljudje živijo v ledenih puščavah na severu in v žareči vročini tropskih krajev, ker razpolagajo naši organi s pripomočki in »varovalci«, s katerih pomočjo se moramo živeti v vsak nov položaj.

Tu je predvsem tako imenovana »toplotna uravnava«. Človeško telo ima namreč sposobnost, da z najmanjšo energijo v vseh okolišnih sčrbi za vedno enakomerno telesno toploto. Kakor hitro je vnanja toplota premočna, tedaj začne delovati kompliciran »ohladitveni mehanizem«: potimo se in z izparitvijo tekočine se zmanjša telesna toplota. Najučinkovitejši in v svoji popolnosti samo človeku lastni »toplotni varovalec« pa je naša koža. Pri hudi toploti se razširijo kožne žile, istočasno pa pospeši neki drugi »varovalec« osrednjega živčnega sistema utrip srca — in kri hiti v vnanost telesa ter se tako ohladi. Nasprotno pa se tenke kožne žilice ob mrazu skrčijo. Kri se pretaka zato močnejše v notranjih organih in pospeši njih delovanje. Pri tej toplotni uravnavi sodelujejo še številni drugi »varovalci«. Ob vročini čutimo žejo, ker potrebuje telo vode, ob mrazu pa začno delovati mišice za proizvodnjo toplote. Vsi ti »toplotni varovalci« skupaj vplivajo tako, da se more človek v primeri z živalmi privaditi skoraj vsakega podnebja. To je ena izmed fizioloških lastnosti, ki so pripomogle človeku k njegovemu zmagoslavnemu pohodu na zemlji.

Vsak dan beremo po listih o avtomobilskih nesrečah, ki so zahtevale človeške žrtve, toda le redkokdaj smo si na jasnem, da je mnogo teh nesreč povzročila slabost »varovalcev« našega telesa. Moderna tehnika je tako rekoč prehitela varnostne naprave človeškega telesa. Večkrat se zgodi, da vzlíc pričakovanju ne pademo, ker to prepreči »padnostni varovalec« našega telesa, ki je pri človeku zaradi njegove pokončne hoje zelo razvit. V labirintu notranjega ušesa in v srednjih možganih so neka središča, ki skrbijo za to, da se

pri pretečem padcu s pomočjo silno hitrih gibanj zopet uravnovesimo.

Ce so n. pr. pri avtomobilskih vožnjah brzine mnogo večje nego bi smele biti po človeški naravi, potem zadevni »varovalec« odpove. Ta »varovalec« se v zvezi z drugimi že omenjenimi razmeroma zelo pozno razvije. Otrok pade kakor vreča moke. Popolnoma se razvijejo šele približno v osmem letu življenja.

Marsikdo ve iz skušnje, da se je moral v začetku svojega počitniškega potovanja, v prvih dneh svojega bivanja ob morju ali na gorah, šele privaditi novih okoliščin. Prve noči spimo včasih slabo, smo nemirni in nas nekaj muči, potem ko se privadimo, pa spimo dobro in tudi naš tek se poveča. Ta privada je ena izmed največjih prednosti spremembe podnebja in okolice: Telo je nenadno prisiljeno, da se mora privaditi popolnoma novih vnanjih in notranjih pogojev. Vsa telesna in duševna doživetja so hitrejša. Cela vrsta »varovalcev« v organizmu stopi v akcijo in tako povzroči ono ugodno »osvežitev«, zaradi katere smo se prav za prav podali na pot oziroma na počitnice.

Po razpravi dr. H. Wolterbecka — jk

Ba. Staehner: PQ NEVITUM

Z E M L J A S E O G R E V A

Vremenslovci so izračunali, da je bila v devetnajstem stoletju med poprečno sedmimi zimami po ena posebno mila zima. V prvih štirih desetletjih našega stoletja pa je zadevna slika popolnoma drugačna, kajti v zadnjih tridesetih letih je skoraj vsaka tretja zima mila in brez posebnega mraza. To še ne pomeni, da je na zemlji vedno toplejše, toda profesor J. B. Kincer z Meteorološkega instituta v Londonu je na podlagi raziskav poprečnih temperatur v različnih podnebnih pokrajinah dokazal, da povprečne temperature počasi toda stalno naraščajo.

Poprečna letna temperatura se ni samo v Evropi v zadnjem času zvišala za dve stopnji, tudi v Indiji, na Javi, v Aziji, Južni Ameriki, Kanadi in Južni Afriki se je temperatura v primeri z devetnajstim stoletjem zvišala in sicer ponekod celo za tri do štiri stopnje. Se najzanimivejše se zdi odkritje, da je postalo tudi v tečajnem ozemlju, v pokrajinah večnega ledu, toplejše. Za Angleško je omenjeni učenjak izračunal,

da so postale zime v zadnjih tridesetih letih za dve stopnji milejše, kar je nedvomno vplivalo na izboljšanje sicer ostrega angleškega podnebja.

Vzroki teh čudnih sprememb še niso dognani. Nekateri strokovnjaki menijo, da so te spremembe povzročile dobe sončnih peg. Čeprav je sončne pege — temna, nepravilno okrogla zrna na sončni plošči — že l. 1610 odkril Galilei in neodvisno od njega eno leto pozneje Janez Fabricius — do danes še nihče ni mogel dokazati njih vpliva na vremenske prilike na našem planetu.

Sončne pege so v bistvu le plinske gmote, ki se pojavljajo v nekih presledkih. V začetku njih dobe se pojavijo samo v višjih severnih in južnih širinah, ko se pa doba bliža svojemu višku, jih opazimo v manjših širinah. Te dobe, računane približno na enajst let, niso zmerom stalne. Včasih so daljše, včasih krajše. V zvezi s temi spremembami sončne energije naj bi bili vzroki za splošen porast poprečne temperature na zemlji — teorija, ki, kakor rečeno, še ni dokazana. zbj

H. ACKERMANN

V. GOZDU

V DEŽELO DVEH TISOČ JAM

ANTON DEBELJAK

N A D A L J E V A N J E

Medtem ko se proti nam »drevi Verd« — kakor vidite, velja izrek v obe smeri, naprej in nazaj — sem začutil notranjo praznoto. Prvi zajtrk, surovo mleko, se je že razlezel po mojih kraških votlinah, zdaj pride na vrsto njegov derivat, sir. Na potu se mi pripeti, da za drugo odteščavo sir jem. Sir je dobil pri nas že velik ugled, ali angleški »sir« stoji višje. Ob tem mi je šnila na um francoska glumica Alice, ki je bila z 20 leti še kar detinsko preprosta. Natvezli so ji, da je vlada zasledila na Monmartru sirolome, kjer bodo delavci kopali bruse gruyerca. To bo sreča za ubožno ljudstvo! Ozyjeva je vprašala vse tovariše glumce, kje se podpisujejo delnice. Njeno ime je zajeto v verze, ki jih je zložil rimoslovni akrobat Théodore de Banville:

Les demoiselles chez Ozy
Menées
Ne doivent plus songer aux hy-
Menées!

Da je iztaknil rimo na Ozy, je moral prelomiti sv. zakon, hyménées...

Svakinja me zaman ponuja z raznim pecivom, vmes je mačji drek, kakor smo nekaj novomeški študentje rekli sanskrtskemu kašuju (catechu), imenovanemu tudi Bärenzucker ali Bären-dreck. Poslednji izraz je menda vir zloglasnemu pendreku, ob katerem ne smemo misliti na romanski glagol pendere, viseti (pač pa se mi vriva ta razlaga za potoške »pendüle, bendüle«, t. j. sad dobrovite, viburnum). Nekdo je trdil, da naš péndrek nima rime. pa mu ugovarja imenjak diktatorja Maenius-a, ki je v 4. stol. pred Kr. prvi gradil mostovže ali pomole pri hišah, namreč kajkavec Menije Sendrek.

Na Verdu izvira, kakor veste, Lubija, s katero so poskušali tolmačiti ime slovenske metropole. Ta pritok Ljubljane ima več nestalnih vretij, ki bruhaajo zgolj ob veliki vodi, pa tudi stalna vretja. Vretje — istega korena kakor vir, izvir, vrelo, vrecel, vrotek — je po Badjuri (Sto izletov) na Verdu domač izraz za izvirek. Ker se v skupini vrzačetek rad obrusi: rapav, raskav, resa, se nam nudi etimologija za Retje, 5 slovenskih naselbin.

Vse je kazalo, da se bo vreme zboljšalo. Praznje, nedeljsko sončece me je gredo, ko sem nadziral pokrajino vodečo v Logatec. Iz te okolice naj vas opozorim na Ajdovski gradec, ki spada v isto skupino zgodovinskih krajev kakor naš Prézid pri Loškem potoku: eden od treh naših najbližjih prastarih prelazov, zavarovanih z zidovi. Poleg »Prezid« smo včasih govorili tudi Prezda, prim. češko zed' (ž), ženskam odonod smo pravili Prezdanke, kar mi je v otroški domišljiji kazalo, da so brez danke (prez = brez).

Nemška oblika Loitsch iz slov. Logatec je mlajša kakor pa n. pr. Kanker - Kokra. Mnoge kraje so pa naši nekdanji gospodarji prevajali, n. pr. Kirchheim - Cirkno, Maria Au - Log. Te in druge trdo slovenske postojanke šteje za nemško posest v. Mailly »Mythen, Sagen und Märchen« München 1916 (s. 14). Take trditve je avtor opustil v drugi knjigi »Sagen aus Friaul«, Leipzig 1922, kakor sklepam po Koštiálovu oceni v »Žisu« 19. VI. 1937. Istega leta (1916) je nastala nemška pesem v proslavo vipavskemu Logu. Gruss aus Maria Au, na severnem Češkem splošno

W. Buhe: V SKRBEM VARSTVU
(lesores)

priljubljena. Izšla je iz vojaških krogov, od koder jo je pred kratkim dobil moj pobratim Maks Košir, viš. poštni kontrolor. Urednik mesečnika Pevca (1937, s. 32), prof. M. Bajuk, čigar ime je menda Pleteršnik nekje istovetil s Pajkom — mogoče pa je to srbski uskok, saj v

užiškem okraju je bajuk polepšica za vuk, kurjak, gl. Venac 1935, XX. 9—10, s. 743 — Bajuk opozarja, da je Güntherjeva skladbica od sekirice do sekirice ukradena iz hrvaške »Bez tebe draga ljubezna ne mogu živjet«. Spremenjena je le toliko, kolikor zahteva za stopico

ERNEST GRUNEWALD

VRTICEK PRED HISO (lesorez)

podaljšana vrstica: drugo pa je vse, ne izvzemši diareze in ne podržaja na koncu vrstice, povzeto po znani melodiji. Ker se že sučemo krog Vipave, naj povem, da jo prof. J. Obergföll (Über die Herkunft der Gottscheer, Deutscher Kalender, Laibach 1888) izvaja iz gotskega vipja (venec). Ta romantična enačba pa tako malo drži kakor Kočevje: Gosevja, Gothosevja, Gotho-Suevil!

Pravkar čitam, da je Gustav Renker izdal roman o Kočevju »Ruf aus dem Karst« (J. 23. 6.). Ravno mesec dni prej sm ojo pa mi rezali čedalje globlje v Kras, deželo modrega osata, kakor jo je nazval neki pesnik, ako smem verjeti prej omenjenemu Goričanu Maillyju. Kras! Ko je Bog hodil po svetu deleč darove, se mu je tukaj pretrgala vreča, iz katere je počasi cepalo kamenje na tla. Tako legenda. Vsi pa vemo, da so Italijani zagrešili veliko nad Krasom, ko so tesali ladje: »Già i nostri avi hanno anticamente commesso gravi delitti sul patrimonio forestale del Carso, quando lo devastarono in modo sconveniente per la costruzione delle flotte...«, se obtožuje v članku »Forma

e origine delle stalattiti« prof. Mario Stenta (Le Grotte d'Italia, rivista triestriale, Trieste, 1932).

Ta laški greh smo poznali že davno, Vilhar ga je ožigosal v kiticah »Kras«:

Tebi je zeleno krilo
ugrabil tržni Benečan
ino zdaj si solnčnim žarkom,
viharom si v oblast podan...

Tako črnogledno se končuje pesem:

Nikdar več ne upaj sreče;
več pokoja ti ne bo,
ali mene čaka pokoj,
ko zaspal bom pod tabó!

Naj počastim spomin Andreja Theurieta zdaj ob 30letnici njegove smrti, kakor sem ga v LZ 1933 ob stoletnici rojstva, in sicer z navedbo njegovih globokih verzov:

Au plus profond de bois la patrie
à son coeur;
Un peuple sans forêt est un peuple
qui meurt...

t. j. globoko v lesovih ima domovina srce; ljudstvo brez gozdov je ljudstvo, ki mre.

D A L J E

KOLIKO MRČESA UNIČI ENA PTICA

Znanstveniki so izračunali, koliko žuželk približno uničijo ptice. V času valjenja so na raznih gnezdih pritrčili električne kontakte, ki se ob ptičjem letu zapro. Tako nastane na krožni plošči, ki vsebuje kot nekakšna ura števila od 1 do 24, vsakokrat po ena točka. Število teh točk kaže množico žuželk, ki jih prinese ptica svojim mladim. Tako je neka ptica od treh zjutraj do šestih zvečer priletela okoli 500 krat v svoje gnezdo. Oba, samec in samica, prineseta vsakokrat najmanj po dve muhi, metulja, gosenci i. dr. Po tem štetju uniči en sam ptičji par dnevno do 1000 žuželk. K temu je treba prišteti še hrano za oba, ki znaša dnevno najmanj dvakratno težino ptičjega telesa.

ŽARECI PAJKI

V Birmi v Zadnji Indiji so odkrili pred kratkim pajke, ki se morejo svetiti. Posebno tedaj, če pajka razdražiš, mu začne zadek žareti v svetlobi, ki spominja na žarenje kresnic. A dočim rabj žarenje pri kresnicah za to, da se najdeta spola, rabj tem pajkom po vsem videzu za obrambo. Napadalec naj nenadno svetloba zmede in prestraši.

M. Reuss; GOSI

MONUŠEVA GLAVNA SKUŠNJA

JURIJ FERESCOENYI — Iz madžaršč. prev. dr. M. Robč

Ta Mónuš je odgovorni govedar. Krepek, zastaven šestdesetletnik. Sence se mu že belijo, brki pa mu še držijo barvo in tudi dolžino. Eden izmed onih polagoma izumirajočih mrkih pastirjev, odrezav, toda poštenjak od pet do glave. Ni hlapec, marveč gospodarjev namestnik. Na dnu duše smatra živino za svojo, sebe pa za neke vrste

uradnika, posrednika med veleposestnikom in govedjo. Takšen je dobri pastir in ta vrsta žal počasi popolnoma izginja. Spremenili so se časi, skrčili pašniki, latifundij pada. Redči se čreda ovc, goved in konj. Veleposestvo ne more več gojiti te obširne stare vnanje panoge kmetijstva. Preorali in razdelili so pašnike, v ospredje so stopili vrtovi, vinogradi, table sladkorne pese, ku-

TRIJE MUŠKETIRJI

ALEXANDER DUMAS ST. © ILLUSTRAL. HÖRRETRANDERS © FORATIS NI DOVOLJEN

ANGEL ALI HUDIČ

»Ali mislite, da bo Gospod na sodni dan razlikoval med slepim krvnikom in nepravičnim sodnikom? Nočete, da usmrtim svoje telo in vendar ste pomagali ljudem, ki hočejo vreči mojo dušo v pogubo peklale«

»To ne more biti!« je rekel Felton, ki ni slutil zvijače v njenih besedah. Mylady je videla njegovo zmedenost in čutila, kako vre kri v njegovih žilah.

Vstala je ter se z vzdignjenimi rokami kakor prerokinja bližala mlade-

mu puritancu. Istočasno je zapela z očarujočim glasom pretresljivo kitico neke puritanske cerkvene pesmi.

Felton je bil kakor očaran. »Kdo ste?« je zaklical v skrajni duševni muki. »Ali ste angel svetlobe ali pekla?«

mar in melon, bolgarska polja čebule in paprike; ogrščica, mak in drevesnica napredujejo... Ali je čudno, da je taka staromodna osebnost kakor Mónuš postala čudovišče, ki s trmasto žilavostjo čuva stare šege in navade.

Prav letos ob svetem Petru in Pavlu je dopolnil svoje šestdeseto leto. Pri enem in istem veleposestvu on sam, njegov oče, ded, do konca. Dokoder je znal zasledovati svojo rodovino, je vsak njegov prednik opravljal isto pastirsko službo pri baronih Szendröy. Če bi si moral izbrati rodbinsko ime, sam ne

bi znal drugače, kakor ga poznajo v okolici, kajti on je Szendröjev Mónuš. Ne Mónuš Szendröyjevih, kajti to je nekaj drugega. Njegov pridevek je pravi predikat in označuje prej omenjene patriarhalne vezi. Tod so tudi drugi Mónuši, a ti so rokodelci, kakor Vogelni Mónuš (njegova kamenita hiša stoji na voglu, zato Vogelni), Mónuš s prestreljenim vratom (ta je jermenar, v vojni mu je šla krogla skozi vrat) in Nezanosljivi Mónuš. Nekega njegovega prednika so zalotili pri neki zvijači in dasi so bili njegovi potomci vsi neomadeže-

SESTRA TVOJE DUŠE SEMI

»Ali me tvoje slepe oči ne morejo spoznati, brat Felton? Nisem ne angel in ne hudič. Kakor ti, tako sem tudi jaz stor iz mesa in krvi, sestra tvoje duše!«

»Da, da,« je vzkliknil Felton zmedeno, »do sedaj sem dvomil, toda sedaj vidim jasno. Verujem!«

»Ti veruješ in vendar hočeš biti hudičev pomagač? Ti veruješ in vendar me prepuščaš njemu, ki je posejal ta svet s svojim krivoverstvom in razbrz-

danostjo, temu Sardanapalu, ki ga nejeverniki kličejo za Buckinghamu, izvoljenci božji pa za Antikrista?«

»Kaj? Buckinghamu naj bi vas izročil? Kaj pravite?«

»Ah,« je rekla Mylady, »napisano je: Oči imajo in ne vidijo, ušesa imajo in ne slišijo!«

»Hal« je dejal Felton ter potegnil roko po vročem čelu, »zdaj slišim angela, ki mi govori vse noči in slišim glas, ki mi neprestano kliče: Udaril Reši Angleško! Reši svojo dušo!«

vani, se tega vzdevka niso mogli več iznebiti.

Razen znamenitosti šestdesetega rojstnega dne Szendrőjevega Mónuša so se v okolici dogodile še druge izpremembe. Predvsem ta, da je umrl stari gospod in je njegov edini sin, Florijan Szendrő prevzel veleposestvo. Mónuš in posestvo mladega gospoda Florijana niti poznala nista. Bival je v tujini, potoval in se učil. Niti v vojnem času ga ni bilo doma, obtičal je v Ameriki. Nihče ni vedel, kakšen človek je: ali nagle jeze, a dobrodušen kakor njegov oče?

Ali bo skrbel zanje? S kakšnimi novotarijami bo začel na posestvu? Ali pa bo morda kar vse prepustil oskrbnikom? Nihče še ni videl novega gospoda, samo toliko je šel glas o njem, da je pravkar na potovanju in da bo s seboj privedel tudi svojo ženo, mlado, kakor angel lepo Američanko... Ali se bo golobičica dobro počutila v našem žalostnem malem orsagu?...

Nekega lepega dne proti koncu junija, prav ob pričetku žetve, je nenadno prispela mlada gospoda. Na strelod grad u potegnili zastavo, od nje

BRAT V GOSPODU

Pred vrati so se slišali koraki lorda Winterja. Felton je skočil k vratom in prisluhnil. Baron pa je šel naprej in ko se je razgubil odmev njegovih korakov, je izginil tudi Felton.

Mylady je nestrpno pričakovala. Bila je trdno prepričana, da jo mladi mož gotovo še obišče v teku dneva. In ni se motila. Čez nekaj ur je prišel Felton z vsemi znaki notranjega razdvoja na čelu.

»Slišite«, je dejal, pravkar mi je pripovedoval baron neko strašno zgodbo. Vas poznam šele štiri dni, njega pa ljubim že dve leti kot pravi sin. Komu naj torej verjamem? Ponoči po dvanajst uri pridem k vam. Zvedeti moram resnico.«

»Ne Felton, ne, moj brat v Gospodu! Ne podajaj se v pogubo! Moja usoda je zapečatená. Izgubljena sem. Daj mi orožje in pusti, da umrem!«

je izvedela vsa okolica veselo novico. Prav tega dne bi se moral praznovati tudi Mónušev rojstni dan, kakor so govedarjevemu rojstnemu dnevu na čast še vsako leto praznovali ta dan k vnanjemu svetu veleposestva pripadajoči ljudje: ovčji, goveji in konjski pastirji.

Kakor se spodobi, je pastirček že na vse zgodaj z lepim šopkom in trakovi okrasil znak Mónuševega službenega dostojanstva, veliko grčavko.

— No, ali bo letos ovčji paprikaš? je pripomnil prvi govedar.

— Ni znati, so odvrnili in v napetem

pričakovanju preživljali ure... Ali pride iz grada obvestilo in dovoljenje, da smejo zaklati darilo: jarca, ki si ga sme slavljenec izbrati iz najbližje ovčje črede, čeprav najdebelejšega, kajti kar ljudje pomnijo, je bil tak običaj in graščak je s tem počastil zvesto službovane odgovornega govedarja.

Čas je mineval in bližal se je vroči poletni poldan, toda od grada sem se ni pojavil noben sel.

Mónuš je z zatemnjenim obrazom renčal sem in tja. Silno ga je bolelo in žalostilo to nezasluženo zanemarjanje.

ZASLEDOVALEC

»Molčite vendar, milostiva gospa, ne govorite tako!« je rekel Felton. Nato jo je pregovoril, da ostane mirna. Obljubil ji je, da ji bo preskrbel željeno orožje. Popoldne so zabili odprtino na vratih z desko. Lord ni hotel, da bi Mylady omamila stražo.

Mylady je slišala ponoči izmenjavo straž in po desetih minutah je prišel Felton.

Ker ji ni hotel izročiti orožja, mu ni hotela ničesar povedati. »Ljudem,

ki ne drže svoje besede, nimam kaj povedati. Pojdite!«

»Tu je nož!« je rekel vznemirjeno ter ji izročil orožje. Natančno ga je pregledala in mu ga vrnila z besedami: »Izvrstno! To je dobro jeklo! Felton, vi ste moj dober prijatelj!«

Tako okoli desetih pa je zamahnil malemu govedarju:

- Osedlaj Vilo, Joško, v vas pojdeš!
- Razumem.
- Zberi čutare, kolikor jih moreš... prinesi vina in žganjal...
- Razumem...
- Tu ti je denar!...

Iz svojega telovnika je privlekel na dan šumeč bankovec za petdeset pengöjev. Kakor morje je tukaj petdeset pengöjev! Silno množino pijače dajo za ta denar, še za gostijo bi je bilo dovolj, kaj šele za takšno veseljačenje ob rojstnem dnevu, saj jih bo komaj dvajset.

- Koliko prinesem?
- Kolikor pač dajol
- Za ves denar?
- Jezik za zob! Poberi se! Sicer te pobijem!

Ze je dvignil okrašeno palico nanj. Pastir se je prestrašen umaknil, potem pa kakor iz uma bežal proti staji. V nekaj trenutkih je izvršil povelje in kmalu je dirjala Vila po pašniku, nanj pa deček, s čutarami obložen. To bo čudno današnje godovanje!

Ljudje so se umaknili iz bližine mračnega Mónuša; ni dobro priti pred oči onemu, čigar srce trga tolika bridkost.

Ni še minula ura in pastir se je vrnil. Prinesel je pijače, mnogo pijače. Čuta-

re in steklenice je skrbno postavil v kot kolibe, ob stran, poleg ognjišča. Mónuš je čepel na panju, deček mu je javil, da je njegovo poslanstvo končano.

— Ze pravi! Poberi se!

Samo ena ura je še do poldneva. Pastirji so zavrtili goved proti napajališču. Toga in zatohla otrplost je težila pokrajino, in vendar je bil dan prav tak kakor ostali prazniki. Ljudje se kljub temu niso odpravili v vas. Kantár, kuhar, še niti zakuril ni. Čakali so. Mónuš se ni prikazal, skril se je za stajo, niti vedeli niso, kaj tam dela. Od grada sem pa ni bilo videti žive duše. Kaj se bo tukaj zgodilo?

Goved je šla počasi proti napajališču, kjer so ji štirje fantje menjaje se črpali svežo vodo. Mnogo vode potreba živina ob takih soparnih poldnevih. Dolgo je trajalo napajanje.

Tedaj pa stopi Mónuš na plan pred stajo. Golglav je, zastavno, močno telo se mu iztegnjeno dviga nad ledino, na rokah se mu napenjajo kite, dlan desnice mu stiska znak njegove službe, veliko grčavko, z vrata ji cveto v šopek spletené poljske cvetice.

Kakor bikovo mukanje se razleti njegov klic naokoli:

— Tandari! Kandár! Semkaj!

Oba pastirja priskočita; Mónuševo beseda jima je povelje vselej, kaj šele na tak razburjenja poln dan!

— Tukaj sva, stric Miha!

— Priženita bika!

— Katerega? vpraša začudeno Tandari.

— Starega!

— Bimba?

— Da!

Oba fanta oklevata in se spogledujeta: Mónušu se blede. Kaj namerava z bikom?

— Ne zijaj! Ali si slišal? Kaj bulita? Stórita, kar sem zapovedal!

Oba fanta sta se okrenila Kantár zažvižga psičku in vsi trije odidejo po bika. Nazadnje je zdaj Mónuš tukaj gospod, on je odgovoren za vse.

Hitro ujamejo lepo, tolsto, mogočno živinče. Bimbo je ponos črede, drag, plemenski primerek, še prejšnji gospodar ga je naročil iz Švice. Privedejo ga pred Mónuša.

Mónušu se obračajo krvave oči. Vidi se, da je pil naglo in mnogo žganja. Bik nekaj sluti, nenavadno vznemirjanje ga moti, grebe zemljo in dviga glavo. Oba krepka fanta ga komaj držita za obro-

H. Kraemer; KOSAR

ček, potegnjen skozi nos, in za dvojno verigo.

Nekaj trenutkov sta se gledala Mónuš in bik iz oči v oči. Živinče nakratko posmrčava, tudi Mónuš nekaj zamrmra v svoje brke, a smisla njegovih besed ni mogoče zaznati. Ostali se zbirajo okoli njiju, zadržano sapo pričakujejo, kaj se bo zgodilo.

Mónuš si napolni pljuča z zrakom in zavpije:

— Zakoljite ga!

Ljudje obstanejo.

Nemogoče... zaklati bika... To bi bil nepopravljiv greh, kaj poreče graščak, takoj jih vrže vse skupaj na cesto... Mónuša pa prav gotovo, to je kakor pribito.

Z druge strani pa ni možen noben ugovor. Kdor Mónuša vsaj malo pozna, si je o tem na jasnem. Mogoče še moledovanje kaj zaleže. Kantár skuša posredovati:

— Premislite, stric Miha!

Starcu je posinel obraz, pograbil je Kantárja za vrat, ga dvignil v zrak in tresel:

— Niti trohice ne! Ničvredneži! Za vse odgovarjam jaz! Zakoljite bika, če pravim!

Razbežali so se. Potem so se prikazali noži, sklede, brusi, nazadnje pa še macel. Tu zunaj je potrebno tudi klavno orodje. Dogodi se, da se govedo napihne, nič ne pomaga, takoj ga je treba zaklati, kajti živinče je drugače

VRATA V GOŠČAVI

V Assamu so globoko v gozdu zasledili čučna kovinska vrata velike razsežnosti. Štoje v kamenitem zidu in obe durnici sta zaklenjeni z orjaško ključavnico. Kaj pa je za temi tajnostnimi vrati? Domačini domnevajo, da gre za ostanek po nekdanjem carstvu carja Bhismaka. Po indijskem bajeslovju je njegovo hčer Rukmini, izredno krasotico, zapeljal Iri Krišvija iz Dvarake, ki je zmagal njenega brata Rukmahir-a v hudi bitki in jo potem ugrabil... Relikvijo štejejo med pomembne zgodovinske spomenike. n. K

ZAPOZNELO PISMO

9. marca 1897 je trgovec iz Jarostawa pri Lwowu, Francis Nowak, poslal poslovno pismo veleindustriju Braunu Fleischmanu v Budimpešto. Pismo je vsebovalo naročilo raznega blaga in ček za 2.000 avstralskih kron. V prvem tednu julija 1937. po dobrih 40 letih se je pismo vrnilo od pošiljaču z oznako, da Brauna Fleischmana niso mogli najti.

zdravo. Ta redka klanja opravlja navadno Tandari. Tudi zdaj stopi on pred bika, v rokah mu trepeče ročaj macla. Okleva, a znova zadoni Mónušev klic:

— Udaril

Tandari stopi pred bika, se visoko iztegne, dvigne macel nad glavo in čaka primerne kretnje bikove glave, da bi ga treščil. Nastopijo grozni in prazni trenutki, popolna tišina zavlada, celo cvrčanje čirčkov v suhi travi se zaдуši... Z žvižgom pade macel, top, krutek tresk... in Bimbó, ponosno in mogočno živinče, pade kakor od strele zadet na ledino. Štiri noge se mu iztegnejo in otrpnejo, samo na prsih še trepeče vozal mišic, kakor da bi preganjal brencija....

— Vzemite mu kril se dalje glasi povelje.

Pristopijo z nožem in potem se v smrtni, globoki tišini začne pravilno mesarsko delo. Trup razparajo in denejo iz kože... Med tem stoji Mónuš nad njimi kakor živ in mrk kip ter jih vodi s kratkimi besedami:

— Peter, pripravi kotel... Joško, napravi ogenj... ti čebulo... ti pa meso...

— Za kakih deset kilogramov izrežejo iz prednjega dela. To denejo k ognjišču, ostalo meso pa dajo v senco in pokrijejo s ponjavo. Potem se prične gostija.

D A L J E

Popravek: V zadnjo številko je vtihotupil tiskareški škrtat več pogreškov. Tako berj n. pr. pravilno na prvi strani prvega članka Marconijevo odkritje, na str. 78 naslov »O rokopisih in posvetilih«, na isti strani v drugi postati »v znanstvene namene«.

DRUŽINA (Ch. Wage — izrezanka).

IZ LITERARNEGA SVETA

BOLGARSKI DVOMESEČNIK

»SLAVJANSKA BESEDA«

Je letos osnovano glasilo starega prosvetnega društva v Sofiji. V 3. št. je na ovitku seznam stalnih sotrudnikov: odlična bolgarska imena, dalje prof. L. Beaulieux (Paris), St. Kuljakin (Beograd), nekaj Čehov: J. Bily (Brno), Mrkvička (Hlávka) in Pata (Praga), Poljaki: Goetel, Zielinski, Romaniszyn. Med drugimi je še dr. Jos. C. Oblak kot edini Slovenec. Članek nosi naslov: Славяни, славянство и Турция.

Uvodna razprava ima napis Aleko Konstantinov. St. Koledarov opisuje tu življenje in delo tega ljubimca bolgarske mladine, mojstra bolgarščine, s katero je ta odvetnik delal čuda. A. Konstantinov (i. l. 1863—24. V. 1897), ki je pustil za dediščino potomcem dobrodušno nasmevano delo »Baj ljanja« in divni potopis »Do Čikago i nazad«, matere poročene s 14 leti, je ustanovil prvo turistično društvo v Bolgariji, nazvano poslej po njem. A kot dober Slovan se je stalno zanimal za obče priljubljeno društvo »Славянска беседа« kateremu je bil nekaj let tajnik, oziroma podpredsednik. Člankar ponatiskuje malo znane njegove stihe o »Sl. Besedi«, od katerih naj vam prenesem v latinico prvi 2 trovstičnici (brez nemega znaka na koncu besed):

Slavjanska beseda e mirna ograda
za družba serdečna, za čista uslada, —
Strastjta tuk njemej!

Tuk belgarin s serbin i čeh ses slovak,
Hervatin s slovenec i rusin s poljak —
po bratski živje.

Priporočam sodelovanje pri tem listu. Uredništvo samo poskrbi za bolg. prevod. Naročnina: Godišen abonament 50 leva za Belgarija i 60 leva za stranstvo. Za členovetje na društvo »Slavjanska beseda« — brezplačno... Uredništvo in upravnistvo: ul. Rakovski No 127, Sofija.

A. Debeljak

ŠVEDSKE PRAVLJICE IN PRIPOVEDKE

Švedski parlament je nedavno dovolil vsoto za obnorojenje domačih pravljic in pripovedk. Dele naj vsebuje 12 zvezkov in se dovrši v desetih letih. Vsi stroški se cenijo na približno 86.000 Kr. Pričakujejo, da bo za izdajo veliko zanimanje, posebno pri raziskovalcih ljudskega blaga. Predstavlja bo lahko dostopno zbirko švedskih pravljic in pripovedk, ohranjenih danes večinoma le v rokopisih, ki niso bili še obelodanjeni ali pa bili samo v knjigah, ki so širšemu občinstvu skoraj nedostopne. D.

JEAN JOSEPH RABEARIVELO

(1901—1937)

Ko je 1933 prišel Pierre Benoît na Veliki otok, se je nekaj dni nastanil v Diegu. Peljali so ga k svetemu jezeru v Anivoranu, kjer je gledal obredno darovanje volov, poklonjenih jezerskim kajmanom. Ti

krokodili, ki so po antakarski legendi utlesitev prednikov, pridejo iz globokih voda na kile žrecev, pojočih in plešočih, ter požirajo zajetne kose govedine, katere jim mečejo. Legenda trdi, da so ti kajmani rdeči. Dobijo pa se baje tudi beli. Ti predstavljajo duhove kraljev.

Take in slične pravljice so mi prišle v spomin, ko sem prejel iz Tananarive tiskano obvestilo, da so 24. junija 1937 pokopali tamkajšnjega pesnika J. J. Rabearivela v starododni grobnici v Ambatofotsyju... V kakem aligatorju se boš prerodil, mladi služabnik Modric? — O tem brankomalgaškem književniku je »Zis« že nekajkrat poročal.

A. Debeljak

ŠIPEK IN BREZOVO LISTJE
(Karl Firzlaff — izrezanka)

N A Š J E Z I K

DR. ČERNIČ MIRKO, SLOVAR SLOVEN- SKEGA JEZIKA IN NASE VSAKDANJE ZDRAVNIŠKE POTREBE

Dobil sem ponatisk te razprave, priobčene v Zdravniškem vestniku 1937, št. 2. in 5. Avtor razvija m. dr. misli, kako naj se tuje imenstvo obravnava, t. j. sklanja in spoli v slovenščini. Vprašanje se mi zdi od sile zamotano, ker bi ga človek najrajši rešil v zadovoljstvo vseh družabnih slojev. Enotnost bi se morda dosegla, če bi vsi zdravniki dobro ovladali latinščino in grščino. Naš primarij prikazuje svoje stališče, ki se ga že desetletja drži. Načelno mu bo težko kaj ugovarjati. Samo nekaj obrobni opazk na njegov sestavek.

Černičev slog je krepak, tu pa tam najdeš kako posrečeno novinko, n. pr. spoliti = spoli dajati besedam. Nekajkrat pa ni v skladu z novim P(ravopisom). Tako rabi tu pa tam: priprost (P. preprost), razven (P. razen), prevdarek (preud.), navaja odpretje, ki bi se pravilno glasilo: odprtje. »Gotove« v pomenu: neki, nekateri, določeni. Zdaj velja »življenjski« in kadar. Orodnik čem(er) se v uradni slovnici glasi čim(er). Černičev »čeme« se pa kaj pogosto čita: Jutro 24. VII. 37 (Sonce se upira), L. Merlinovala — VI. Tancigova »Ljub. pesem Azije« 1936 (49). Ker se po Dolenjskem in še kod govori mestnik in orodnik enako, nemara po drugih zaimkih: pri kom, s kom; ta, pri tem, s tem — bi to sklanja (s čem) lahko slovnicearji kar usvojili. Tembolj ker zveni pohujšljivo Gorenjem: »s čime« sili na smeh zaradi slinčnosti z glagolom. Saj so tudi Latinci — menda po Ciceronovem poročilu — govorili nobiscum, ker je cum nobis zbuvalo misel na: cunus.

Blagoslavje je vodilo čitankarja Westra, da je v Valjavčevi pesmi »Ptica pivka« prenaradil besedilo: s kolci rujejo otroci... V burki »Maitre Pathelin« je rima zmagala slovnično pravilnost: il faut que nous reboutons (nam. reboutions). Ritem in aliteracija sta bržkone premogla A. Podbevška, da je zapisal: Razvijal in rasel je kljub odporu svoje okolice (nam. razvijal se je, »I. Grohar« 1937, VIII. Manj dostopen za ubranost je glasbeni poročevalec v S. 18. IV. 37 ob naslovu: »Koncert skladb Blaža Arniča«. To se bere tako trdo kakor Prešernov verz: Okrog vrat straža na pomoč zavpije. — A tukaj je zagatni stih izraziti, riše grozno gnečo ob napadu.

Seveda če naletiš v Prešernovem albumu v Vrbi: ni mati še rodila takega — junakega, moraš klikniti z Verlainom: Qui dira les torts de la rime?! Kdo naj našteva, kaj je zgrešila rima.

Černičeva primera Črna prst — Schwarzer Finger se da izpopolniti še z ital. Dito Nero, Po isti poti je nemara nastalo Mon-

te Nero za Krn. Ako bi bil Italijan pogledal Pleteršnika pod »krne«, bi bil našel tu tri pomene: rob; gorski vrh; okrnjen (Krn pa je kak Kvirin?), toda prevajalec je šel pač gledat pod č: črn... Daničičev Rječnik navaža pod bôginje: vario-lae, ospice, kraste, šese, od nem. Pocken, kar so na Hrvatskem jemali za Bock in prevedli: koze, kozice. Tudi v Slovenijo so se razpasle koze (osepnice, runje), čeprav Pocken prvotno pomeni mehur, prim. angl. pocket in fr. poche (žep)... Romanski izraz »re« so nemški kvartopirci čutili kot Reh in ga nadomeščajo s Hirsch.

Glede tujk ima dr. Č. prav. V običajni govorici se jih po možnosti ogibljem. Ako dr. H. Held (Glasnik jugosl. prof. dr. 1937, 858) v 8 vrsticah dvakrat zapiše: postidi efikasne rezultate takemu ravnanju lenoba, nemarnost, vuhmepiševstvo. Ali mu niso znani: (po)trajni, krepki, korisni uspjesi? Tujke vobče sklanjam, a ne tako kakor cetinski tednik Lovčenski Odjek (27. IV. 1934): sa korzoa, temveč: korza... Glonarjev muskel (mišica) je mišljen kot izposojenka iz nemščine. Zdravnik bo seveda govoril musculus.

Pri latinskih ali grških pridevnikih se je dr. Č. odločil za staro, izumrlo samostalniško sklanjo: pri abortusu kriminalisu; al pa bo kdaj govoril: pri kazensku splavu? Spričo tega je kar najboljši izhod, da govori v odvsnih sklonih o kriminalnem abortusu, skirrhoznem karionomu, kakor sam priporoča. Dobro se je izmazal z obratom »pri boleznii pleuritis-sica«. Po narodnem zgledu: fest fantje, zauber dekile i. p. bi morda vzel oba pojma za enoto in govoril o pleuritis sioci, če ni dovolj jasno: vnetje porebrnice.

Pri vsem tem res ni enotnega načela. Tudi Rimljani so omahovali pri grških besedah n. pr. aec. -im (in), -em (en), -a, voc. Socrate(s). Ali pa Srbi in Hrvatje! Na eni strani Bat'ovega mesečnika »Izbore bereš: Life, Njujork (junij 1937, 661). Osebe in kraje fonetično torej. A kako! Lirskolnovi govori (angl. link n), Rajmontovi »Seljaci« z nemško izreko (poljsko: rejmont, tako uči celo nemški Herderjev leksikon iz l. 1935), Bržezina trozložno nam. Bžezina, Komenskijev in Dostojevskega (Izbor, april 1937).

V znanosti naj se vsekako ohrani izvirna pisava: anaesthesia, kakor je pokazal zgled dr. Kremžar v »Zisu«.

G. Nestrokovnjak (Kalan?) v S. 21. VII. sicer ugotavlja, da se Karitas niti sklanja ni da, vendar po Černičevem in mojem se da prav tako kakor bas ali kontrabas... Ako pridevnik alien (corpus alienum, tujek) še ni uveden, naj ga prijatelj Černič brž uvede po vzorcu: monoton. »Vodovoda« menda nihče nikoli ni izrival iz naše materinščine, saj je sestavljen po vseh pravilih. Breznikova Slov. slov. IV. str. 175. a) pozna sestavljenke celo iz dveh samostalnikov Goropel, Lipo-

glav. Seveda s tem ne maram odpirati du-ri takimle spakam: Stična sir, Segedin go-laš (segedinec, segedinski guljaž), šper-plošče (vezan les), basebaligralec (base-balist), Lutzpeči (prej so pisali: Lutzove peči, dobro je tudi: peči Lutz) Bok pivo (p. B.), Mate čaj (č. M.), Pelikan črnlo (č. P.), naliiv pero (naliivno p.).

Glede »težkih bolnikov« (J. 25. II. 34) rajši slišim: hudo (težko) bolni (ljudje), kadar jih ne ocenjujem po telesni teži.

O Černičevih predlogih glej tudi Borko-vo priznavalno stališče, izraženo v J. 28. VII. A. Debeljak.

ZA LJUBITELJE CVETLIC

Cvetlice v avgustu

Naše sobne rastline so že od srede maja s svojimi lončki vred v zemlji našega vrta. Postavili smo jih na kraj, kamor sonce ne pripeka. Vsak dan smo jih zalivali s

prestano vodo. Zdaj pa moramo vse te sobne rastline, ki pripravljajo popke, da bodo cvetele pozimi, prenesti iz senčnatga prostora na sončno mesto. Predvsem kamelije, azaleje in planinske rože.

Kdor hoče, da se bo v prihodni zgodnji pomladi radoval v svoji sobi nad majhno plantažo rdečih jagod, mora zdaj vsaditi nekaj močnih enoletnih ali dveletnih rastlin v primerne cvetlične lonce. Te lonce je treba do mrzlih dni postaviti v senčnat kraj na vrtu. Prst mora biti zmerom ena-ke vlažna. Pozimi jih prestavimo v hladen, svetel prostor, kjer ni mraza. Proti koncu aprila ali v začetku maja se bodo razve-tele, naker jih bomo postavili k oknu v sobi.

Konec avgusta lahko vsadimo v lonce

že cvetlične gomolje, da nas bodo pozimi in pomladi razveseljevali. Preden jih potem prenesemo v toplo sobo, morajo imeti že precejšnje korenine, ki bodo tem večje, čim raneje jih jeseni vsadimo.

Vrt moramo sedaj pridno škropiti in za-livati. Paziti pa moramo, da preveč mo-krote ne škoduje rastlinam oziroma cvet-licam. V avgustu lahko posadimo tudi jel-ke in bore, če imajo zadostne in močne ko-renine. Za njih presaditev je najboljši kak oblačen dan. Preden jih presadimo, jih moramo močno zalivati na njih starem mestu.

PRAKTIČNE NOVOTE

Za kokoši

Vsi rejci perutnine vedo, kako je treba paziti, da se na kokoših ne zaredi mrčes. Učinkovit pripomoček zoper mrčesno nad-logo so palice, na katerih živali lahko pre-bijejo noč. Te palice počivajo na nosilcih, ki so opremljeni s pokritimi skodelami.

Spodnji skodeli se napolnita z oljem. Mr-čes, ki hoče do kokoši, mora po sili skozi oljno posodo in tu ostane. Seveda morajo biti palice toliko od stene stran, da se ži-vali teh ne dotikajo. Dobro nadomestilo za večinoma slepa in pokvarjena steklena okna

v kurnikih je nadomestilo za steklo »bi-cellanow«, prozorno tkivo iz žice s celo-fanske polnitvijo in lakasto prevleko. Ta »bicellanow« je upogljiva in nezdobljiva, kupiš jo na metre in režeš s škarijami ter pribiješ s šabljički na lesen okvir.

ZA PASJE DNEVE

V vodno shrambo tega vodnjaka se stekajo tri vodne cevi, skrite v treh ceveh vodnjaka.

Voda skozi cev tjuljenja bi napolnila shrambo v šestih urah, voda skozi cev »ribeč« v štirih urah in skozi cev žabe v treh urah.

Kdaj bi bila shramba polna, če bi tekla voda istočasno skozi vse tri cevi?

ZA BISTRE GLAVE

335

Križ iz vžigalic

Na mizi ležijo štiri vžigalice tako, da sestavljajo križ. Nekdo pravi, da more s preložitvijo ene same šibice napraviti, da bodo vse štiri mejile kvadrat. Kako je to mogoče?

336

Sadovnjak

Vrtnar je dobil pošiljko mladih sadnih dreves. Njih število je manjše nego 300. Če jih vsadi tako, da jih bo v vsaki vrsti 17, bodo vrste polne. Če jih pa v vsako vrsto vsadi 23, mu tri drevesca ostanejo. Koliko jih je prejel?

Rešitev k št. 334

(Dve številki)

Teh števil je več, in sicer 1 in 11, ali 2 in 7, ali 8 in 5.

REŠITEV KRIZALJKE

V. ST. 3

Vodoravno: 4. Lilit, 3. erosi, 5. do-ramad, 2. res + dera, 6. delta (+) tava, 1. Ana + ridnob, 7. Unamuno + Oslo, 8. trepetava, 9. enok + silak, 10. igra + Kiš, 11. črešnja, 12. edulo, 13. baban. — Za nagrado je bil izžreban J. Turk, Cakovec.

ZA PODGANE

Občinsko poglavarstvo v Ahmedabadu (Indija) je zavrnilo predlagani kredit 15.000 rupij za pokončavanje podgan, ki so prava šiba božja za mesto. Sklep opira na čuvstvene in verske pomisleke nekaterih članov indijskih sekt, ki obsojajo moritev živali v katerikoli obliki. »Človek sme brez obotavljanja žrtvovati živali, da reši človeško življenje«, so trdili zastopniki prvotnega predloga, »in prejšnje leto so ti glodavci povzročili mnogo smrti«. — Na to so slišali odgovor: »Bog je ustvaril mačke, da se živijo s podganami, torej ne smemo teh ubijati«. Po 90 minutah prekanja je propadel protipodganski načrt.

»TOVARISA« (R. Fischer — izrekanja)

UREDNIK IVAN PODRZAJ — TELEFON ST. 3126 — UREDNIŠTVO NAČELNO NE VRAČA ROKOPISOV — IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIENIKAR — TISKA NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI, PREDSTAVNIK FRAN JERAN Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knafljeva ulica 5 — Mesečna naročnina Din 4,- po raznašalcih dostavljena Din 5,-